

było zbieranie i wymiana informacji na temat Związku Radzieckiego i Niemiec. Wywiadowcy obu krajów dążyli do ustalenia terminu niemieckiej agresji na ZSRR. Znajomość tego faktu pozwoliłaby „wycofać najlepsze siły Armii Kwantuńskiej... z granicy mandżursko-radzieckiej i przenieść je na wyspy południowe Oceanu Spokojnego” (s. 181).

Niezwykłą rolę w historii stosunków polsko-japońskich odegrał wicekonsul Japonii na Litwie — Chiune Sugihara. Poza współpracą z przedstawicielami polskiego wywiadu zapisał się on w historii stosunków polsko-japońskich jako ten, który uratował życie 5 lub 6 tysiącom uchodźców z Polski, wydając im wizy tranzytowe do Japonii (97% tej grupy stanowili Żydzi). Robił to, narażając własną karierę, co już w ogóle nie odpowiadało japońskiemu modelowi osobowości. Działał bezinteresownie, co też nie jest typową cechą Japończyka. Wydawał wizy samowolnie, nie czekając na zgodę władz w Tokio. Tak daleko odszedł od rygorystycznie przestrzeganych procedur, że z uwagi na pośpiech, przestał wypisywać numery wiz. Sugihara został zwolniony z MSZ w 1948 roku i dopiero po latach zrehabilitowany oraz uznany za bohatera. W 1985 roku otrzymał tytuł *Yad Vashem*, czyli Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata.

Autorzy tej interesującej monografii wykazują, że współpraca polsko-japońska we wszystkich dziedzinach układała się harmonijnie, bez drażnień, z wzajemną sympatią, uznaniem i szacunkiem. W dużym stopniu wynikało to z odległości, która dzieliła oba kraje. Polska nigdy nie znajdowała się w strefie bezpośredniego zainteresowania Japonii i nigdy nie zagrażała jej interesom. Z geopolitycznego punktu widzenia stała się dla Japonii interesująca od roku 1892, tj. od wywiadowczej podróży generała Fukushima z Berlina do Władywostoku. Już wówczas w Japonii dostrzeżono, że Polska może być sojusznikiem Japonii przeciwko Rosji.

W pracy wielokrotnie przewija się teza, że w centrum uwagi polityki Polski i Japonii w latach 1904-1945 znajdowała się Rosja (potem ZSRR) — sąsiad obu krajów. Działania Rosji na arenie międzynarodowej miały zawsze wpływ na współpracę polsko-japońską. Japonia już parę lat po rewolucji Meiji w 1868 roku weszła na drogę ekspansji, walcząc z Rosją o strategiczne punkty w Chinach, Korei i na Sachalinie. Autorzy wykazują, że przez długie lata Japonia widziała w Polsce bardzo poważnego partnera w grze dyplomatycznej oraz pracy wywiadowczej, prowadzonej przeciwko Rosji, a w pewnym okresie także przeciwko Niemcom.

Książka rysuje historię stosunków polsko-japońskich na tle wielkiej polityki. Stanowi ona nie tylko interesujący materiał poznawczy dla osób, interesujących się historią Japonii, ale i przybliży ciekawy obraz nieznanego fragmentu historii Polski.

Elżbieta Potocka

Red. E. Halizak

Tajwan w stosunkach międzynarodowych,
Warszawa: Fundacja Studiów Międzynarodowych, 1997, s. 148 + 4.

■ *Tajwan w stosunkach międzynarodowych* jest unikatową pozycją na rynku polskim i chociażby z tego względu godną polecenia uwadze czytelników. Po raz pierwszy bowiem zaprezentowana została, w formie nie publicystycznej, szeroka gama zagadnień związanych z Tajwanem zarówno w aspekcie polityki międzynarodowej jak i wewnętrznych przemian na tej wyspie.

Publikacja jest pracą zbiorową i zawiera materiały, zwołanej z inicjatywy Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, konferencji poświęconej roli Tajwanu w stosunkach międzynarodowych i ewentualnym perspektywom zjednoczenia. Konferencja odbyła się 21 lutego 1997 r. m.in. dzięki życzliwemu wsparciu Biura Gospodarczego i Kulturalnego Tajpej w Warszawie, w Sali Senatu Uniwersytetu Warszawskiego. Zgromadziła środowisko polskich sinologów oraz politologów i ekonomistów zajmujących się w swej pracy badawczej problematyką Azji Wschodniej, stanowiąc pierwsze tego rodzaju spotkanie badaczy tego obszaru z całej Polski.

Fenomen Tajwanu we współczesnych stosunkach międzynarodowych wynika z jego znaczenia gospodarczego nie tylko w regionie Azji Wschodniej ale również z geopolitycznych uwarunkowań w jakich państwo to funkcjonuje pod co najmniej dwoma nazwami: Republiki Chińskiej (według obecnej konstytucji Tajwanu) lub jako Tajwan Prowincja Chin (w nomenklaturze ONZ). Istotnym jest fakt, że nadzwyczajnemu rozwojowi gospodarczemu towarzyszy postępująca demokratyzacja systemu politycznego czego najważniejszym przejawem była rezygnacja z systemu monopartyjnego. Obecna sytuacja Tajwanu jest w dużej mierze rezultatem zimnej wojny konserwującej podział narodu i państwa chińskiego, trwającego od 1949 r. W związku z zakończeniem zimnej wojny oczekiwano, że — na zasadzie analogii do Niemiec w Europie — z podobną siłą ujawnią się pro-

cesy unifikacyjne w Azji Wschodniej w postaci zjednoczenia Chin i Tajwanu. Tak jednak się nie stało i, pomimo zakończenia międzymocarstwowej rywalizacji, perspektywy zjednoczenia obu państw chińskich są odległe i bliżej nieokreślone.

Republika Chińska na Tajwanie pod względem obszaru jest państwem niedużym, o powierzchni zbliżonej pod względem wielkości do Holandii. Obszar geograficzny tego państwa tworzą: 1) wyspa Tajwan, licząca ok. 377 km długości, 144 km szerokości i 35 961 km² powierzchni; 2) wyspy Penghu (Peskadory), nazywane także Wyspami Rybackimi; w skład tego archipelagu położonego na zachód od Tajwanu wchodzi 64 nieduże wyspy o łącznej powierzchni 126,86 km², z których największe to Yuweng i Paishe; 3) wyspy Kinnen (Quemoy), liczące 14 niewielkich wysp, oraz wyspy Matsu w liczbie 19, mające łącznie około 175 km² powierzchni i położone blisko (2-3 km) od kontynentalnych Chin. Tajwan zamieszkuje 21,4 mln ludności (grudzień 1996).

Czynnikiem, który w największym stopniu determinuje pozycję międzynarodową Tajwanu, jest gospodarka. Tajwan jest bez wątpienia państwem wysoko rozwiniętym i zajmuje pod tym względem drugie miejsce obok Japonii w regionie Azji i Pacyfiku. Znajduje to potwierdzenie w faktach: po pierwsze, dochód na jednego mieszkańca wyniósł w 1996 r. 13 819 USD, a po drugie, sektor usług wnosi największy wkład w wytwarzanie dochodu narodowego (około 55% udziału), podczas gdy udział przemysłu wynosi około 41%. Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki Tajwanu jest bardzo wysoka. Ten mały kraj zajmuje 14 miejsce w świecie pod względem wartości eksportu (w 1996 r. wyniosła ona 116 mld USD), co daje 2,2% udziału w światowym eksporcie. Dla porównania: udział Chińskiej Republiki Ludowej w światowym eksporcie wynosił w analogicznym okresie 2,9%.

Biorąc pod uwagę potencjał gospodarczy i finansowy ChRL, Hongkongu i Tajwanu trudno się nie zgodzić z autorem wstępu, że przyszłe losy Tajwanu mogą „mieć niemałe znaczenie dla równowagi sił w wymiarze zarówno regionalnym, jak i globalnym. Wystarczy wziąć pod uwagę tylko dwa scenariusze. Pierwszy — zjednoczenie z Chinami kontynentalnymi — oznacza zdecydowane zwiększenie roli zintegrowanej gospodarki chińskiej w regionie i w świecie (połączone potencjały ChRL, Hongkongu i Tajwanu). W konsekwencji szanse odegrania przez zjednoczone Chiny roli hegemonistycznej w stosunkach międzynarodowych niepomniernie się zwiększą, zapewniając temu państwu możliwość prowadzenia supermocarstwowej i globalnej polityki zagranicznej. Drugi scenariusz przewiduje, że istnienie dwóch państw chińskich stanie się coraz bardziej nieodwracalnym faktem, w miarę utrwalania procesów państwowotwórczych i politycznej emancypacji Republiki Chińskiej na Tajwanie. W takiej sytuacji Tajwan,

ze względu na swe dotychczasowe powiązania polityczne i gospodarcze, stanowić będzie niewątpliwie część systemu zachodniego w regionie obejmującym USA i Japonię oraz Australię i Nową Zelandię.”¹

Publikacja zawiera 8 opracowań autorskich oraz prezentację dyskusji z konferencji. Pracę otwiera rozdział „System bezpieczeństwa Regionu Azji i Pacyfiku” autorstwa prof. Edwarda Haliżaka z Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Stanowi on wprowadzenie do problematyki regionu i jego miejsca w polityce wielkich mocarstw oraz omawia geopolityczne uwarunkowania polityki wewnętrznej i zagranicznej Republiki Chińskiej na Tajwanie.

Rozdział drugi, którego autorem jest prof. Lech Antonowicz z Wydziału Prawa Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, podejmuje zagadnienia prawnomiędzynarodowego statusu Republiki Chińskiej na Tajwanie. Jego złożony charakter nasuwa wiele interpretacji, których poznanie jest niezbędne dla zrozumienia istoty problemu tajwańskiego w stosunkach międzynarodowych

W rozdziale trzecim doc. Krzysztof Gawlikowski z Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk prezentuje istotę uwarunkowań historycznych i etnokulturowych związanych z różnymi etapami zasiedlenia wyspy przez Chińczyków oraz znaczenia procesów etnicznych dla możliwości zjednoczenia obu państw chińskich.

Rozdział czwarty, którego autorką jest dr Agata Ziętek z Wydziału Politologii Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, omawia aktualne problemy oraz kierunki i formy działań w polityce zagranicznej Tajwanu.

W rozdziale piątym mgr Jarosław Grzywacz z Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk poddaje analizie proces demokratyzacji systemu na Tajwanie oraz stosunek poszczególnych ugrupowań politycznych do zjednoczenia.

W rozdziale szóstym dr Waldemar Dziak rozpatruje problem zjednoczenia z punktu widzenia Chińskiej Republiki Ludowej.

Przedmiotem rozdziału siódmego, autorstwa dr. Andrzeja Marii Kościeckiego, jest znaczenie konfucjanizmu w rozwoju gospodarczym Tajwanu i jego rola we współczesnej cywilizacji.

Rozdział ósmy, którego autorem jest prof. Mieczysław Künstler z Zakładu Sinologii Uniwersytetu Warszawskiego, prezentuje funkcjonowanie instytucji kulturalnych na Tajwanie oraz ich znaczenie dla rozwoju sinologii. Publikację zamyka stenogram dyskusji konferencyjnej.

¹ E. Haliżak, Wstęp w Tajwan..., s. 8.

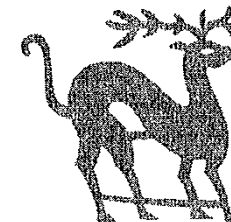
Nie wszystkie przedstawione na konferencji referaty zostały zamieszczone w omawianej książce. Zaważyło to na stenogramie z dyskusji którymi miejscami jest przez to niezrozumiały. W części tej jest również sporo błędów nie wyłapanych przez redakcję. Np. na s. 125 w wypowiedzi R.C. Wu występuje Melan (!) zamiast Makao, czy na s. 128 w wypowiedzi dr Dzia-ka karygodnie nie skonsultowano pisowni nazwisk bandy czworga i przedstawiono je w formie fonetycznej: Cin Cian Cing, Yao Yanu Wang, Wang Wung Weng, Ciang Cing Ciao, zamiast Jiang Qing (wdowa po Mao Zedong'u), Zhang Chunqiao (premier), Wang Hungwen (viceprzewodniczący partii) i Yao Wenyuan. Problemy z pisownią chińską (w Chinach i na Tajwanie obowiązują dwa odrębne systemy romanizacji) powinny wręcz zobowiązywać do konsultacji specjalistycznej w tym zakresie!

Mimo potknięć, których z pewnością można było by uniknąć, pozycja ta jest ze wszelkich miar godna polecenia i to nie tylko dla specjalistów zajmujących się problematyką Azji Wschodniej. W tym kontekście należy wyrazić żal, że nie zostały opublikowane referaty prof. J. Kuliga i dr J. Lewandowskiego (a jedynie nawiązania do nich w dyskusji), które wносиły bardzo ciekawy wątek na temat warunków niezbędnych do przeprowadzenia reform gospodarczych i politycznych na przykładzie Tajwanu i Polski.

Janusz Kowalski

OMÓWIENIA PUBLIKACJI

Arms, transparency and security in South-East Asia, red. Bates Gill, J. N. Mak, New York: Oxford University Press, 1997, s. 152; SIPRI Research Report No. 13.

Jest to kolejna pozycja z serii raportów Sztokholmskiego Instytutu Badań nad Pokojem (SIPRI), poświęconych problematyce kontroli zbrojeń i bezpieczeństwa w poszczególnych regionach Trzeciego Świata. Stanowi efekt współpracy specjalistów z SIPRI i instytutów azjatyckich, zwłaszcza Malezyjskiego Instytutu Morskiego. Autorzy starają się wypracować dla Azji Południowo-Wschodniej nowe podejście do kwestii budowania systemu zaufania oraz przejrzystości zbrojeń i działań w zakresie wojskowości. Zakreślają teoretyczne ramy dla kontroli handlu bronią w regionie i przedstawiają faktyczną sytuację w zakresie bezpieczeństwa regionalnego. Koncentrują się zwłaszcza na strefie ASEAN-u, omawiając stan potencjałów militarnych państw Stowarzyszenia, ich wzajemną współpracę w tej dziedzinie, podejście do kwestii bezpieczeństwa azjatyckiego.

Zgadając się, że nie nadeszła jeszcze pora na podejmowanie przez państwa regionu oficjalnych kroków w kierunku tworzenia systemów kontroli zbrojeń, autorzy pracy podkreślają znaczenie kontynuowania badań nad teoretycznymi i praktycznymi możliwościami wprowadzenia przejrzystości wojskowej w regionie oraz wymiany informacji między państwami jako środków prowadzących do budowania zaufania i bezpieczeństwa w Azji Południowo-Wschodniej.

Publikację kończy załącznik stanowiący szczegółowy rejestr transakcji wojskowych dokonanych przez 10 państw regionu w latach 1975-1996.

M. Ł.